

Стадія досудового розслідування: права
підозрюваного та потерпілого

**ГАРАНТІЇ ЗАПОБІГАННЯ
ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ,
ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У КПК УКРАЇНИ
2012 РОКУ**

*Віталій Касько, Консультант РЄ
м. Київ, семінар для слідчих суддів
12 грудня 2012 року*

ЯКА ПОТРЕБА У ГАРАНТІЯХ ?

Особливістю жорстокого поводження є те, що потерпілому вкрай важко довести твердження про катування під час утримання під вартою в поліції, якщо він/вона були ізольовані від зовнішнього світу, не маючи доступу до лікарів, адвокатів, сім'ї чи друзів, які могли б надати підтримку та зібрати необхідні докази

«Аксой проти Туреччини» (1996)

«Маммадов (Джалалоглу) проти Азербайджану» (2007)

Гарантії забезпечують доведення скарг та інших ознак жорстокого поводження до відома компетентних органів

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Повідомлення
про затримання

Повідомлення
про права

діють з моменту
позбавлення особи
свободи

Доступ до
адвоката

Доступ до
лікаря

ПРАКТИЧНІ ГАРАНТІЇ

Детальні
досьє
утримання
під вартою

Обов'язки
прокурорів
та суддів

Роль
тюремних
медичних
служб

Зв'язок із
зовнішніми
органами

ЕФЕКТ ВІД ГАРАНТІЙ

□ СТРИМУЮЧИЙ/ПРЕВЕНТИВНИЙ ЕФЕКТ

! особи, схильні до жорстокого поводження, мають пам'ятати, що інформація про це потрапить до компетентних органів

□ ПРАКТИЧНИЙ ЕФЕКТ

! забезпечення реальної можливості для потерпілих від жорстокого поводження зв'язатись з компетентними органами

□ ДОКАЗОВИЙ ЕФЕКТ

! дотримання гарантій дозволить отримати докази жорстокого поводження, що буде сприяти ефективності розслідування

НЕЗДАТНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ТАКІ ГАРАНТІЇ може сама по собі становити порушення обов'язку провести ефективне розслідування
(«Бреабін проти Молдови», 2009)

ГАРАНТІЇ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

«Душка проти України» (2011)

Той факт, що заявник, будучи на той час неповнолітнім, уперше зізнався у вчиненні розбою у період свого адміністративного затримання, за відсутності процедурних гарантій, таких як доступ до адвоката, і відмовився від зізнання відразу ж після звільнення, дає підстави вважати, що це визнання могло бути отримане всупереч його волі. Це, разом з неоднозначними обставинами затримання заявника та незаконністю його адміністративного арешту, створює серйозну підозру, що незалежно від того, чи застосовували поліцейські фізичну силу, вони затримали заявника та помістили його під варту з метою подолання його морального опору і використання його вразливого емоційного становища для отримання викривальних показань.

Суд вважає подібну практику такою, що суперечить статті 3 Конвенції і, особливо зважаючи на вразливий вік заявника, кваліфікує її як нелюдське та принижуюче гідність поводження.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАТРИМАННЯ

Стандарти КЗК (2 (1992) і 12 (2002) Загальна доповідь)

- право затриманого повідомити про факт свого затримання будь-яку третю сторону на власний вибір (члена родини, друга, консульство тощо).

«Павленко проти Росії» (2010)

- право має діяти від самого початку затримання (яким би терміном воно не позначалося у правовій системі)

Можливість відтермінування повідомлення за умов:

- Передбачена законом
- Для законних інтересів розслідування
- Письмове рішення
- Санкція прокурора чи судді
- Не більше 48 годин
- Можливість оскарження

КПК 2012

Стаття 213 КПК

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи **інших осіб за вибором цієї особи.**

За наявності обґрунтованої підозри, що ця особа при повідомленні про затримання може зашкодити досудовому розслідуванню, уповноважена службова особа може здійснити таке повідомлення самостійно, але без порушення вимоги щодо його негайності.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана перевірити дотримання вимог цієї статті, а у разі нездійснення повідомлення про затримання – здійснити передбачені цією статтею дії самостійно.

ДОСТУП ДО АДВОКАТА

- право на адвоката за власним вибором (за умови наявності коштів)
- право на конфіденційні зустрічі з адвокатом
  - з моменту фактичного затримання (КЗК): поширюється не лише на підозрюваних, але й на тих, кого закон зобов'язує з'явитися і певний час провести у поліцейській дільниці (наприклад, на свідків)
  - перед першим допитом (ЄСПЛ)
- право на присутність адвоката на допитах
- право на правову допомогу у необхідних випадках
  - «Маммадов (Джалалоглу) проти Азербайджану» (2007)
  - «Яременко проти України» (2008), «Шабельник проти України» (2009)
  - «Гьок і Гюлер проти Туреччини» (2009), «Павленко проти Росії» (2010)

ПРАВО НА ЗАХИСТ

п.п. «с» п.3 ст. 6 Конвенції

право захищати себе
особисто

через обраного обвинуваченим
захисника

через призначеного обвинуваченому захисника
безплатно, коли цього вимагають інтереси
правосуддя

ПРАВО НА ЗАХИСТ

КОЛИ ІНТЕРЕСИ ПРАВОСУДДЯ ЦЬОГО ВИМАГАЮТЬ

- ✓ відсутність коштів на оплату послуг захисника;
- ✓ складність справи;
- ✓ тяжкість правопорушення;
- ✓ тяжкість покарання.

«Реальний і конкретний» захист

ПРЕЦЕДЕНТИ:

- «Артіко проти Італії»
- «Яременко проти України»
- «Тімергалієв проти Росії»
- «Попов проти Росії»

КПК 2012

ст. 20 КПК

Слідчий, прокурор ... **зобов'язані ... забезпечити право** [підозрюваного/ обвинуваченого] **на кваліфіковану правову допомогу** з боку обраного ним або призначеного захисника.

ст. 42 КПК

Підозрюваний, обвинувачений ... має право на першу вимогу *мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування*, а після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій;...

ст. 46 КПК

Право захисника на конфіденційне побачення з клієнтом **без дозволу** слідчого, прокурора ... Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

ст. 48 КПК

Слідчий, прокурор... **зобов'язані** надати затриманій особі чи особі, яка утримується під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, та *надати можливість використати засоби зв'язку для цього*. Вони **зобов'язані утримуватись від надання рекомендацій** щодо залучення конкретного захисника.

КПК 2012

ст. 49+ст.52+ст.53 КПК

Залучення захисника для здійснення захисту за призначенням

п.3 ч.1 ст.49 – коли слідчий, прокурор ... вирішать, що **обставини кримінального провадження вимагають** участі захисника, а підозрюваний/обвинувачений не залучив його !!! /доповнення існуючих до цього підстав для наближення до критерію «інтереси правосуддя того вимагають».../

ст. 50 Вичерпний перелік документів, що підтверджують повноваження захисника

Встановлення будь-яких додаткових вимог або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі у кримінальному провадженні **не допускається**.

ст. 213 КПК

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, **зобов'язана негайно повідомити** про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття у встановлений законодавством строк захисника, призначеного цим органом (установою), уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу).

! ч.2 ст.54 - відмова від захисника – виключно в присутності захисника і після конфіденційного спілкування із захисником

ДОСТУП ДО ЛІКАРЯ

2 основні
цілі

- Передача інформації
- Забезпечення доказів

Стандарти КЗК,
Стамбульський
протокол -
практика ЄСПЛ

- «Салманоглу і Полатташ проти Туреччини» (2009)
- «Коробов проти України» (2011)

ДОСТУП ДО ЛІКАРЯ

- лікар на власний вибір (незалежно від огляду лікарем, наданим органом, який утримує особу під вартою)
- при поміщенні під варту (24 години), у подальшому – на вимогу
- поза полем зору і межами чутності з боку осіб немедичного персоналу, якщо лікар прямо не вимагає іншого

«Салманоглу і Полатташ проти Туреччини» (2009)

- детальне і точне документування
- можливість доступу до медичних документів
- лікар на власний вибір = судово-медичні експерти (без перешкод і затримок)

«Маммадов (Джалалоглу) проти Азербайджану» (2007) - 10 днів

«Валеріу та Ніколае Рошка проти Молдови» (2009) - 4 дні

КПК 2012

ст. 212 КПК

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих,
зобов'язана:

...

забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого.

До складу осіб, що надають затриманому медичну допомогу, за його бажанням *може бути допущена* конкретна особа, що має право на зайняття медичною діяльністю.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПРАВА

12-та Загальна доповідь КЗК (2002)

- - чітке повідомлення про права
- - без затримок
- - зрозумілою для затриманого мовою

Слід забезпечити систему надання кожному затриманому з самого початку його перебування під вартою спеціальної письмової форми з чітко викладеними правами, на якій затриманий має розписатися про те, що був про ці права повідомлений.

уповноважена службова особа, що здійснила затримання - ч.ч.4,5 ст. 208 КПК

особа, відповідальна за перебування затриманих - п.п.2,4 ч.2 ст. 212 КПК

ПРАКТИЧНІ ГАРАНТІЇ

ДЕТАЛЬНІ ДОСЬЄ УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

2-га Загальна доповідь КЗК (1992)

«Менешева проти Росії» (2006)

«Бреабін проти Молдови» (2009)

«Вергельський проти України» (2009)

статті 208-212 КПК

- фіксація точного часу (година, хвилина) *фактичного* затримання;
- фіксація точного часу доставлення до відділку;
- обов'язок слідчого перевірити неспівпадіння - відповідальність за це;
- обов'язок реєстрації затриманого патронажним офіцером;
- фіксація всіх дій за участю затриманого.

ПРАКТИЧНІ ГАРАНТІЇ

ОБОВ`ЯЗКИ ПРОКУРОРІВ І СУДДІВ

14-та Загальна доповідь КЗК (2004)

Суддя та прокурор мають вживати активних заходів, якщо є ознаки того, що поліцією застосовувалось насильство:

1. Письмово зареєструвати скарги
2. Віддати наказ про невідкладне судово-медичне обстеження
3. Вжити необхідних заходів для того, щоби скарги були ретельно розслідувані

- * незалежно від наявності видимих тілесних ушкоджень

«Бойченко проти Молдови» (2006)

- * право бути заслуханим суддею/прокурором у відсутність поліцейських та інших осіб, які можливо мають відношення до жорстокого поводження.

= ч.6 ст.206 КПК (+ вжиття заходів безпеки щодо такої особи)

ПРАКТИЧНІ ГАРАНТІЇ

ОБОВ`ЯЗОК

ПОВІДОМЛЯТИ ПРО ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

14-та Загальна доповідь КЗК (2004)

«Ахмет Озкан проти Туреччини» (2004)

РОЛЬ ТЮРЕМНИХ МЕДИЧНИХ СЛУЖБ

Рекомендації КЗК

«Керівництво з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання» (Стамбульський протокол, 2000)

ПРАКТИЧНІ ГАРАНТІЇ

ЗВ`ЯЗОК ІЗ ЗОВНІШНІМИ ОРГАНАМИ

Гарантії статті 8 Конвенції:

- конфіденційність спілкування
- відсутність практичних перешкод
- якість закону

«Недбала проти Польщі» (2000)

«Віслогузов проти України» (2010)

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!!!